

Asia Tekijänoikeus kasvatusmalliin

Hakija M.M.

Annettu 17.1.2002

Lausuntopyyntö

M.M. (jäljempänä hakija) on pyytänyt 8.5.2001 saapuneella kirjeellään tekijänoikeusneuvoston lausuntoa kasvatusmalliin liittyvistä tekijänoikeuskysymyksistä.

Lausuntopyynnön taustaa

Hakija on käynnistänyt Kokkolassa syksyllä 2000 Kohti Elämää - yhteiskasvatusprojektin. Projekti pohjautuu Yhdessä Elämään -projektin malliin. Lausuntopyynnön mukaan Yhdessä Elämään on tavaramerkki, jonka haltija on N.N. ja A Oy. "Yhdessä Elämään" on myös N.N:n luoma kasvatusmalli.

Hakija ei aio käyttää Yhdessä Elämään -tavaramerkkiä, vaan hän on luonut oman kasvatusmallinsa (Kohti Elämää) Yhdessä Elämään -mallin pohjalta. Hakijan kasvatusmallin nimi eroaa Yhdessä Elämään -mallista. Hakijan mallin Reilu peli -julistte on tekstiltään joiltakin osin samanlainen kuin Yhdessä Elämään -mallissa, mutta kuvat ovat erilaisia. Luennot ja oheismateriaalit hakija on suunnitellut lausuntopyyntönsä mukaan itse.

Yhdessä Elämään ilmoittaa esitteessään seuraavaa: "Yhdessä Elämään -koulutuspalveluilla on tavaramerkkisuoja. Materiaalin kopioiminen tai luvaton käyttö on tekijänoikeuslain nojalla kielletty." Lisäksi esitteessä on seuraava teksti: "Rajoitettu tavaramerkin käyttöoikeus: koulutusmateriaali on tarkoitettu vain sopimuksessa määritellyn alueen vapaaehtoistyöntekijöiden, viranhaltijoiden ja vanhempien kouluttamiseen. Kansion hinta 1900,-."

Lausuntopyynnön mukaan hakijan projektin aloittamista on viivästyttänyt se, että Yhdessä Elämään on ilmoittanut, että hakija voi käynnistää projektinsa (Kohti Elämää) vain A Oy:ltä hankkimansa lisenssin turvin. Kokkolan kaupunki on suorittanut lisenssin tammikuussa 2001 ja käynnistänyt oman "Yhdessä tulevaisuuteen" -projektinsa.

Hakija on kysynyt tekijänoikeusneuvostolta, mihin tällainen lisenssi voi perustua, voiko hakija pitää Kohti Elämää -projektia omanaan ja esitellä sitä ulkopuolisille vai tarvitaanko siihen lupa Yhdessä Elämään -projektilta, rikkooko hakija tekijänoikeutta, jos se hinnoittelisi luentonsa Kohti Elämää -projektin rahoittamiseksi ja onko hakijalla

oikeus rikkomatta lakia rekisteröidä Kohti Elämää -tavaramerkiksi ja esitellä se erillisinä muualle.

A Oy:n ja N.N:n vastine

Tekijänoikeusneuvosto on varannut A Oy:lle ja N.N:lle tilaisuuden vastineen antamiseen. A Oy ja N.N. toteavat 29.5.2001 saapuneessa vastineessaan seuraavaa.

N.N. on käynnistänyt Laukaassa 1995 koulumaailman ja kuntalaisten synnyttämien virikkeiden pohjalta Yhdessä Elämään -kasvatusyhteistyömallin, joka on saanut useita palkintoja. Yhdessä Elämään -tavaramerkki on merkitty tavaramerkkirekisteriin sekä Suomessa että Euroopan Unionin alueella. Tavaramerkki käsittää seuraavat luokat: painotuotteet ja paperitavarat, vaatteet, koulutus ja koulutuksen järjestäminen.

Yhdessä Elämään -kasvatusyhteistyömalli perustuu yksinkertaisiin perusajatuksiin, niistä johdettuihin pääteemoihin ja tavoitteisiin. Malli on käynnistetty kotien ja koulun kasvatusyhteistyön tukemiseksi.

Yhdessä Elämään on tehnyt kymmenien kuntien kanssa eri laajuisia lisenssisopimuksia mallin hyödyntämiseksi kunkin kunnan omassa toiminnassa. Sopimusten olennainen sisältö on, että kunta sitoutuu noudattamaan kasvatusyhteistyömallin keskeisiä periaatteita ja soveltaa niitä alueellaan. Yhdessä Elämään antaa projektien toteuttamiseksi koulutusta kunnan työntekijöille ja viranhaltijoille ja antaa kunnan käyttöön seuraavaa tuottamaansa opetusmateriaalia: Yhdessä Elämään -kalvokansio, Yhdessä Elämään -videokasetti, Yhdessä Elämään -kirja, kampanjatarroja.

Yhdessä Elämään on Kokkolan kaupungin pyynnöstä esitellyt yhteistyömallia kaupungin edustajille ja vanhemmille tammikuussa 2000. Hakija on ollut kesällä 2000 yhteydessä N.N:ään ja kertonut toimivansa vanhempainyhdistyksen puheenjohtajana sekä vetävänsä Kokkolan kasvatushanketta. Kokkolan kaupunki on tehnyt Yhdessä Elämään -lisenssisopimuksen syksyllä 2000. Kokkolan kaupungin virallisen kasvatushankkeen vetäjäksi valittiin kaupungin viranhaltija. Hakija olisi ollut halukas tehtävään ja ilmeisesti pahastui menettelystä.

A Oy ja N.N. ovat siis hakijan kanssa neuvotellessaan kuvitellut keskustelevalansa Kokkolan virallisen kasvatusyhteistyöprojektin vetäjän kanssa. Kokkolan kaupungin kasvatushankkeella ja hakijan vetämällä kasvatushankkeella ei kuitenkaan ole mitään tekemistä keskenään. Tämä selvisi N.N:lle Kokkolan kaupungin tekemän lisenssisopimuksen yhteydessä.

A Oy on luonut edellä mainituin tavoin kokonaisuuden, johon sillä on kiistatta tekijänoikeus. Lausuntopyyntöön liitteenä olevia Yhdessä Elämään -esitettä ja hakijan projektiesitettä vertailtaessa käy ilmi, että hakija on lähes sellaisenaan kopioinut yhteistyömallin teemat, tavoitteet ja keinot omaan hankkeeseensa.

Hakijan projektiesite on sekä rakenteeltaan että sanamuodoiltaan lähes identtinen Yhdessä Elämään -mallin kanssa. Vastineen mukaan on selvää, että kasvatuskysymyksiin liittyy yleispäteviä sääntöjä, joihin ei kenelläkään voi sinänsä olla tekijänoikeutta. Yhdessä Elämään -kasvatusyhteistyömalli, siihen kirjatut toimintaperiaatteet ja -tavat ovat kuitenkin tekijänoikeuden piirissä. Kohti Elämää -projekti on hankkeen nimi, muoto ja sisältö huomioon ottaen sekoitettavissa Yhdessä Elämään -malliin.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto toteaa aluksi, että sen tehtävänä on tekijänoikeuslain 55 §:n mukaan antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Tekijänoikeusneuvosto ei voi toimivaltansa puitteissa ratkaista näyttökysymyksiä eikä tulkita tehtyjä sopimuksia.

Tekijänoikeusneuvosto ei siten voi ottaa kantaa siihen, onko hakijan ja vastineenantajan välillä mahdollisesti sovittu jotakin vastineenantajan kasvatusmallin käyttämisestä tai muuttamisesta.

Tekijänoikeusneuvosto ei voi myöskään toimivaltansa puitteissa ottaa kantaa tavaramerkkioikeudellisiin kysymyksiin eli esimerkiksi siihen, onko jokin tunnus rekisteröitävissä tavaramerkkinä.

Muutoin tekijänoikeusneuvosto esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeudesta

Tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/1961) 1 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on yksinoikeus teokseen. Säännös sisältää esimerkiksi kiluettelon suojattavista teostyypeistä. Tekijänoikeussuojaa saavat esimerkiksi kaunokirjalliset ja selittävät kirjalliset ja suulliset esitykset, elokuvateokset sekä valokuvateokset ja muut kuvataiteen teokset. Valokuvat voivat saada suojaa joko TekijäL 1 §:n nojalla taiteellisina teoksena tai TekijäL 49 a §:ssä säädetyn lähioikeuden nojalla.

Teoksella tekijänoikeudellisessa merkityksessä tarkoitetaan henkisen luomistyön tuotetta. Kirjallinen tai taiteellinen tuote on tekijänoikeudella suojattu, jos sitä voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena. Tällöin se niin sanotusti ylittää teoskynnyksen eli saavuttaa teostason. Suojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Esimerkiksi tuotteen kirjallisella tai taiteellisella tasolla ei ole merkitystä, ei myöskään sen aikaansaamiseksi vaaditulla työ- tai tietomäärällä. Myös käytännöllinen tuote voi olla teos. Erään teosharkinnassa apuna käytetyn määritelmän mukaan teoskynnys ylittyy, jos voidaan olettaa, ettei kukaan muu työhön ryhtyessään olisi tehnyt samanlaista teosta. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla.

Tekijänoikeus suojaa sekä teosta kokonaisuutena että sellaista teoksen osaa, jota muusta teoksesta irrallaan tarkasteltuna voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena.

Vakiintuneen näkemyksen mukaan ideat, aiheet, periaatteet yms. jäävät tekijänoikeus-suojan ulkopuolelle. Tekijänoikeus ei estä esimerkiksi kahta henkilöä maalaamasta taulua tai kirjoittamasta kirjaa samasta aiheesta. Tekijänoikeus suojaa ainoastaan sitä omaperäistä ilmenemismuotoa, joka tietylle aiheelle, ideoille ym. on kirjallisessa tai taiteellisessa teoksessa annettu.

Tekijänoikeuden sisällöstä säädetään TekijäL 2 ja 3 §:ssä. Tekijän taloudellisista oikeuksista säädetään 2 §:ssä. Sen 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa, tietyin tekijänoikeuslain 2 luvussa säädettyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen. Säännöksen 2 momentin mukaan kappaleen valmistamisena pidetään myös teoksen siirtämistä laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa. Säännöksen 3 momentin mukaan teos saatetaan yleisön saataviin, kun se esitetään julkisesti tai kun sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä muutoin levitetään yleisön keskuuteen tai näytetään julkisesti.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään TekijäL 3 §:ssä. TekijäL 3 §:n 1 momentin mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. TekijäL 3 §:n 2 momentissa kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla ja teoksen saattaminen yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

TekijäL 49 a §:n nojalla valokuvaajalla on yksinomainen oikeus määrätä valokuvasta, muuttamattomana tai muutettuna, valmistamalla siitä kappaleita sekä näyttämällä sitä julkisesti. TekijäL 49 a §:ssä tarkoitettuihin valokuviin sovelletaan vastaavasti, mitä TekijäL 2 §:n 2 momentissa ja 3 §:n 1 ja 2 momentissa säädetään.

Tekijänoikeus syntyy suoraan lain nojalla teoksen luoneelle fyysiselle henkilölle. Tekijä voi kuitenkin luovuttaa oikeuksiaan toiselle, myös oikeushenkilölle. Oikeushenkilö on esimerkiksi osakeyhtiö. Tekijänoikeuden siirtymisestä säädetään TekijäL 3 luvussa (27 - 42 §). Tekijänoikeuden luovutusta koskevat yleiset säännökset ovat lain 27 - 29 §:ssä. Tekijä voi luovuttaa taloudelliset oikeutensa kokonaan tai osittain. Moraalisista oikeuksistaan tekijä voi luopua vain laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettua teoksen käyttämistä varten.

Tekijänoikeus on TekijäL 43 §:n mukaan voimassa, kunnes 70 vuotta on kulunut tekijän kuolinvuodesta. Oikeus TekijäL 49 a §:n nojalla suojattuun valokuvaan on saman säännöksen mukaan voimassa, kunnes 50 vuotta on kulunut sen vuoden päättymisestä, jona kuva valmistettiin.

Tekijänoikeusneuvoston aikaisempia lausuntoja

Tekijänoikeusneuvoston käsityksen mukaan lausuntopyynnössä tarkoitettussa asiassa on kyse lähinnä kirjallisten tuotteiden (esitteet, julisteet) tekijänoikeussuojasta. Tekijänoikeusneuvosto on arvioinut kirjallisten teosten teosluonnetta esimerkiksi lausunnoissaan 1986:2, 1992:15, 1994:3, 1995:16, 2000:1, 2001:7 ja 2001:11.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 1986:2 oli kyse tekijänoikeudesta lasketteluaiheeseen monisteeseen. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että A:n laatima 27-sivuinen, lasketteluvälineitä, alppiolosuhteita ja muita lasketteluun liittyviä asioita käsittelevä Ski-info -niminen moniste täytti TekijäL 1 §:ssä teokselle asetetut vaatimukset ja oli näin ollen tekijänoikeudellisesti suojattu teos.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnoissa 1992:15 ja 1995:16 oli kyse tekijänoikeudesta lauseisiin. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että kolme ja kahdeksan sanaa sisältävät lauseet eivät saaneet TekijäL 1 §:n nojalla suojaa kirjallisina teoksina. Lauseiden asetellut ovat tavanomaisia, eivätkä ne saaneet TekijäL 1 §:n nojalla suojaa myöskään taiteellina teoksina.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 1994:3 oli kyse ruokareseptien ja korianteria koskevan esitteen tekijänoikeussuojasta. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että ruokareseptit ruokien valmistusohjeineen eivät ylittäneet kirjallisen teoksen teostasoon, koska ne eivät olleet ilmaisumuodoltaan omaperäisiä. Myös esite jäi tekijänoikeussuojan ulkopuolelle, sillä siinä olevat tiedot oli ilmaistu yksinkertaisin, luettelomaisin virkkein, eikä esitteen ilmaisumuotoa siten voitu pitää itsenäisenä eikä omaperäisenä.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 2000:1 oli kyse mm. pallopelin säännösten tekijänoikeussuojasta. Lausuntopyynnössä tarkoitettu aineisto sisälsi mm. 22-sivuisen selostuksen soikeapallopelin säännöistä. Säännöissä selostettiin mm. pelin tarkoitus ja rakenne, pistelasku sekä ottelun päättyminen ja voittaja.

Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että lausuntopyynnössä tarkoitetuissa pelisäännöissä oli selostettu pallopelien säännöissä yleisesti selostettavia seikkoja. Kyseiset seikat oli esitetty pallopelien säännöille tavanomaisella selkeällä ja yksiselitteisellä tavalla. Edellä todetun vuoksi tekijänoikeusneuvosto katsoi, että pelin säännöstö ei ollut siinä määrin omaperäinen, että sitä olisi voitu pitää TekijäL 1 §:ssä tarkoitettuna teoksena.

Lausunnossa 2000:7 oli kyse tekijänoikeudesta kysymyssarjaan (12 työhyvinvointiin liittyvää kysymystä). Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että kysymykset olivat persoonattomasti muotoiltuja, tietyn perustiedon ja päämäärien pohjalta laadittuja kysymyksiä, joiden ainoana tarkoituksena on selvittää tietty asiantila. Niissä ei ilmennyt sellaista omaperäistä henkistä luomistyötä kuin teokselta TekijäL:n mukaan vaaditaan. Kysymykset olivat luonteeltaan sellaisia, että niiden päämäärä asetti niiden muotoilulle ahtaat rajat. Oli pidettävä todennäköisenä, että vastaavia kysymyksiä ei olisi voitu luontevasti esittää monellakaan eri tavalla. Mainituilla perusteilla tekijänoikeusneuvosto katsoi, etteivät lausuntopyynnössä esitetyt kysymykset olleet TekijäL 1 §:n nojalla suojattuja teoksia.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 2001:11 oli kyse tekijänoikeudesta sukupolvenvaihdosmalliin. Hakija oli laatinut tapauksessa väitöskirjaa, jonka tuloksena oli malli puusepäntalan yrittäjien eläkkeelle siirtymisestä ja yritystoiminnan jatkamisesta. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että kyseinen sukupolvenvaihdosmalli ei sellaisenaan saanut tekijänoikeussuojaa. Mallia voitiin pitää lähinnä ideana siitä, että puusepäntalan yrittäjien sukupolvenvaihdokseen liittyviä kysymyksiä voidaan kuvata ja ratkaista. Sen sijaan 12 teksti- ja/tai kaaviosivua sisältänyt asiakirja, johon malli sisältyi, sai TekijäL 1 §:n nojalla suojaa kirjallisena teoksena.

Vastaukset lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin

Tekijänoikeusneuvostolle on esitetty seuraava materiaali: Kohti Elämää -projektin esite, Yhdessä Elämään -projektin esite, Yhdessä Elämään -oheismateriaalihinnasto.

Hinnastosta ilmenee, että Yhdessä Elämään -projektiin liittyy seuraavaa materiaalia: video, käyttöpassi, tarra, kangasmerkki, pienoisjuliste, juliste, kalvokansio, esite, projektikuvaus. Näistä tekijänoikeusneuvostolla on siis ollut käytössään ainoastaan Yhdessä Elämään -projektia koskeva esite.

Yhdessä Elämään -esite sisältää neljä sivua (kansi + kolme teksti- ja/tai kuvasivua). Esite sisältää Yhdessä Elämään -kasvatusyhteistyömallin kuvauksen eli mallin historian ja sen saamat palkinnot, pääteemat, tavoitteet, keinot ja käytännön toimenpiteet ilmaistuna yksinkertaisin, numeroiduin lausein tai ranskalaisin viivoin.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että Yhdessä Elämään -esite kokonaisuudessaan ei yllä suojattavalta kirjalliselta teokselta vaadittavaan teostasoon. Myöskään ilmaisu "Yhdessä Elämään" ei yllä kirjalliselta teokselta vaadittavaan teostasoon. Ne jäävät siten tekijänoikeussuojan ulkopuolelle.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo kuitenkin, että mainitun esitteen kannessa oleva kuva saa TekijäL 1 §:n nojalla suojaa kuvataiteen teoksina.

TekijäL 2 §:n mukaan tekijänoikeus tuottaa - laissa säädetyin rajoituksin - yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna. Valokuvaajalla on TekijäL 49 a §:n mukaan yksinomainen oikeus määrätä valokuvasta valmistamalla siitä kappaleita sekä näyttämällä sitä julkisesti, muuttamattomana tai muutettuna.

Tekijänoikeus kuuluu teoksen tekijälle eli teoksen luoneelle fyysiselle henkilölle. Oikeus TekijäL 49 a §:n nojalla suojattuun valokuvaan kuuluu valokuvaajalle. Tekijänoikeudella suojatun materiaalin käyttäminen esimerkiksi kopioimalla se osaksi toista materiaalia kuuluu tekijän yksinoikeuden piiriin ja edellyttää siten luvan pyytämistä tekijältä. Tekijänoikeusneuvostolle esitetystä materiaalista ei käy selkeästi ilmi, kenelle tekijänoikeus edellä mainittuihin suojattaviin teoksiin kuuluu. Oikeushenkilö, kuten osakeyhtiö, voi olla tekijänoikeuden haltijana vain, jos tekijänoikeus on siirtynyt sille esimerkiksi sopimuksella.

Tekijänoikeusneuvosto huomauttaa, että myös muu Yhdessä Elämään -projektiin liittyvä materiaali (esim. video, kalvokansio tms.) voi saada tekijänoikeussuojaa tekijänoikeussuojan yleisten edellytysten täyttyessä.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo myös, ettei Kohti Elämää -projektin esite yllä kirjalliselta teokselta vaadittavaan teostasoon. Se jää siten tekijänoikeussuojan ulkopuolelle. Sanottu koskee myös ilmaisua "Kohti Elämää".

Tekijänoikeusneuvosto toteaa lopuksi, että ideat, periaatteet, aiheet yms. eivät voi saada tekijänoikeussuojaa. Tekijänoikeus suojaa ainoastaan sitä omaperäistä ilmenemismuotoa, joka tietylle aiheelle, ideoille ym. on kirjallisessa tai taiteellisessa teoksessa annettu.

Esimerkiksi jonkin kasvatusmallin teemat, tavoitteet, keinot tms. eivät sellaisenaan voi saada tekijänoikeussuojaa. Sen sijaan kasvatusmalliin mahdollisesti liittyvä aineisto, jossa kasvatusmallin teemat, tavoitteet ym. ilmenevät kirjallisen tai taiteellisen tuotteen muodossa, voi olla tekijänoikeudella suojattua, jos se ylittää kirjalliselta tai taiteelliselta teokselta vaadittavaan teostasoon. Tekijänoikeussuojan ulkopuolelle jäävän materiaalin hyödyntämiseen ei ole tekijänoikeudesta johtuvaa estettä.

Puheenjohtaja

Niklas Bruun

Sihteeri

Hertta Hartikainen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa, johon ovat osallistuneet Niklas Bruun (puheenjohtaja), Katariina Sorvari, Marit Hohtokari, Stig Henriksson, Martti Heikkilä, Tuula Hämäläinen, Kirsi-Marja Okkonen, Jaakko Eskola, Pekka Salomaa, Tiina Ryhänen ja Kai Nordberg.